

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБІЛЬШЕННЯ ВАРТОСТІ В ЕКОНОМІЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

BUDGETING AS AN TOOL OF VALUE ADDITION IN ECONOMY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Крижановська Н.П.

аспірант кафедри фінансів та кредиту,
Вінницький національний аграрний університет

Здійснено аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств у Вінницькій області. Визначено наявні проблеми в розвитку агропромислового сектора. Систематизовано та узагальнено процес формування виробничих бюджетів у рослинництві та тваринництві. Сформовано рекомендації щодо інноваційного бюджетування у сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: бюджетування, сільськогосподарське підприємство, рентабельність, рослинництво, тваринництво, виробничий бюджет, бюджетування вартості.

Осуществлен анализ деятельности сельскохозяйственных предприятий в Винницкой области. Определены имеющиеся проблемы в развитии агропромышленного сектора. Систематизированы и обобщены процесс формирования производственных бюджетов в растениеводстве и животноводстве. Сформированы рекомендации относительно инновационного бюджетирования в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: бюджетирование, сельскохозяйственное предприятие, рентабельность; растениеводство, животноводство, производственный бюджет, бюджетирование стоимости.

The analysis of activity of agricultural enterprises in Vinnytsia region. Identified existing problems in the development of the agricultural sector. Systematized and summarized the process of formation of the production budgets for crop and livestock production. Formed recommendations for innovative budgeting in agricultural enterprises.

Keywords: budgeting, agricultural enterprise, profitability, plant growing, stockbreeding, enterprise budget, strategic value budgeting.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Значення сільськогосподарських підприємств надзвичайно велике, хоча б тому, що вони забезпечують людство продуктами харчування, а багато галузей промисловості – цінною сировиною. Що стосується України, тут сільське господарство, без перебільшення, є флагманом економіки. Підтвердженням цьому є такі факти: кожний третій долар, який отримує економіка України, приносить аграрний сектор; аграрний сектор забезпечує близько 60% фонду споживання населення; аграрний сектор залишається чи не єдиною галуззю, що забезпечує позитивне зовнішньоторговельне сальдо. Тому стабільний фінансовий стан, постійний розвиток сільськогосподарських підприємств є стратегічною метою України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Вивченню проблем бюджетування присвячені праці закордонних спеціалістів: С. Майєрса, А. МакМіна, Ш. Міллза, Б. Нідлза, Д. Пірсона, Дж. Сігела, Д. Хана, Дж. Шима. Актуальність бюджетування представлена публікаціями вітчизняних учених,

таких як: Ю. Алескерова, С. Аптекарь, В. Бугай, М. Вінніченко, О. Гаврилова, Д. Гладких, Т. Ілляшенко, С. Голова та В. Савчука, П. Єгорова, Ю. Лисенко, А. Жамойда, В. Тодосійчук та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. На сучасному етапі залишається невирішеним питання вартісно-спрямованого бюджетування як інноваційного підходу до бюджетування на сільськогосподарських підприємствах. Недостатньо досліджений, систематизований та узагальнений процес бюджетування на сільськогосподарських підприємствах.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств у Вінницькій області, визначення наявних проблем в розвитку агропромислового сектора, систематизування та узагальнення процесу формування виробничих бюджетів у рослинництві та тваринництві, сформування рекомендацій щодо інноваційного бюджетування в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На основі статистичних даних

можемо розглянути стан діяльності сільськогосподарських підприємств у Вінницькій області.

Одна з проблем, яку важливо розглянути, – обсяг виробництва сільськогосподарської продукції у Вінницькій області. З наукової точки зору, цікавим є спростування або підтвердження того факту, що в Україні в цілому та у Вінниці зокрема у виробництві сільськогосподарської продукції переважають приватні господарства населення (див. табл. 1) [16].

З табл. 1 видно, що виробництво сільськогосподарської продукції переважає все-таки у сільськогосподарських підприємствах; обсяг виробництва сільськогосподарської продукції має тенденцію до зростання (див. рис. 1). Також ми бачимо щорічне зростання частки підприємств Вінницької області, що пояснюється як зростанням їх кількості, так і зниженням кількості сільськогосподарських підприємств у цілому по Україні.

Також зазначимо, що виробництво сільськогосподарської продукції зростає саме у сільсько-

господарських підприємствах; рівень виробництва в господарствах населення залишається практично незмінним.

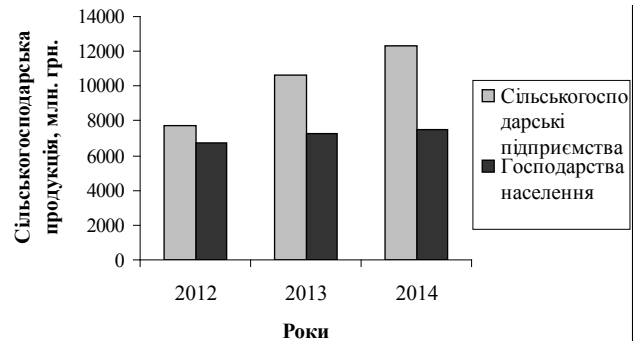

Рис. 1. Продукція сільського господарства за категоріями господарств у Вінницькій області за 2012–2014 рр.

Ще один показник, який необхідно дослідити для формування комплексного уявлення про

Таблиця 1

Продукція сільського господарства за категоріями господарств у Вінницькій області за 2012–2014 рр.

Роки	Господарства усіх категорій, млн грн	Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
		Усього, млн грн	Частка, %	Усього, млн грн	Частка, %
2012	14 492,2	7 764,6	53,58	6 727,6	46,42
2013	17 872,4	10 620,6	59,42	7 251,8	40,58
2014	19 844,6	12 319,9	62,08	7 524,7	37,92

Таблиця 2

Кількість сільськогосподарських підприємств у Вінницькій області та Україні за 2010–2014 рр.

Роки	Кількість підприємств		Частка підприємств Вінницької області у загальній кількості, %
	Вінницька область	Україна	
2012	2 325	56 056	4,15
2013	2 340	55 630	4,21
2014	2 592	52 543	4,93

Таблиця 3

Рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції у Вінницькій області за 2012–2014 рр.

Продукція рослинництва	Рентабельність продукції тваринництва			Рентабельність продукції рослинництва			
	Значення рентабельності, %			Значення рентабельності, %			
	2012	2013	2014	Продукція тваринництва	2012	2013	2014
Зернові культури	16,6	7,1	23,6	Молоко	6,5	16,5	14
Насіння соняшнику	35,7	32,6	25,1	М'ясо великої рогатої худоби	-21,5	-41,3	-30
Цукрові буряки (фабричні)	8,8	0,2	22,2	М'ясо птиці	9,3	-23	-29,3
Овочі відкритого ґрунту	-7,7	-50,6	-13,3	Яйця	21,7	26,3	30,5
Картопля	-30,9	-2,3	-23,7	Вовна	-45,8	-82,1	-89,7
Усього	17,9	11,7	23,2	Усього	0,1	-2,2	1,4

розвито агропромислового сектора у Вінницькій області, це кількість сільськогосподарських підприємств (див. табл. 2) [16; 17].

На основі табл. 2 побудуємо відповідні графіки кількості підприємств Вінницької області та України (див. рис. 2.). Очевидним є постійне зростання кількості сільськогосподарських підприємств на теренах Вінниччини.

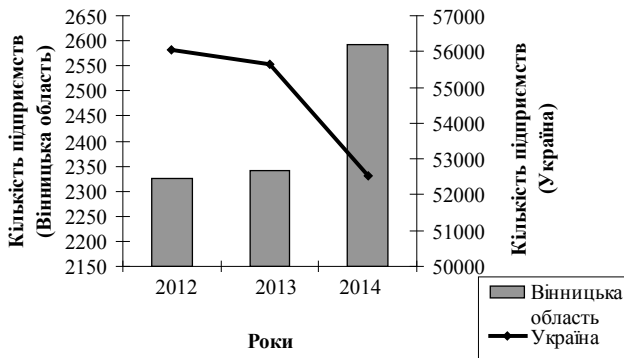

Рис. 2. Кількість сільськогосподарських підприємств Вінницької області у період за 2010–2014 рр.

Кількість підприємств збільшується, збільшується й обсяг продукції, що виробляється ними. Важливо дослідити рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції у Вінницькій області за 2012–2014 рр. (див. табл. 3).

Насправді, це вражаючі цифри. В Україні – аграрній країні – виробництво сільськогосподарської продукції збиткове! Вочевидь, у цьому є велика проблема, і вона потребує негайного вирішення.

Вирішення проблеми необхідно шукати в самому її корені – у механізмі управління сільськогосподарським підприємством. Відомо, що бюджетування є основним інструментом управління сільськогосподарським підприємством.

Розглянемо детальніше процес бюджетування в аграрному підприємстві. Бюджети сільськогосподарського підприємства – це:

- виробничі бюджети в рослинництві;
- виробничі бюджети в тваринництві;
- виробничі бюджети допоміжних, переробних та тих, що обслуговує;
- часткові бюджети;
- загальний бюджет господарства;

– бюджет руху готівки [1, с. 525].

Складанню виробничих бюджетів і рослинництва, і тваринництва передують підготовчі роботи (див. табл. 4).

Процеси формування та аналізу виробничих бюджетів у рослинництві та тваринництві практично ідентичні. Спробуємо їх узагальнити й систематизувати (див. рис. 3) [2, с. 350].

Виробничий бюджет у рослинництві – це план доходів та витрат, що пов'язані з певним виробництвом продукції рослинництва для визначення його очікуваної прибутковості.

Виробничий бюджет у рослинництві складається з п'яти частин: дохід (виручка), змінні, постійні та альтернативні витрати, результат.

Виробничий бюджет у тваринництві – план доходів та витрат, що пов'язані з певним виробництвом продукції тваринництва для визначення його очікуваної прибутковості.

Виробничий бюджет у тваринництві складається з двох таблиць: вихідних даних та власне виробничого бюджету, що складається з аналогічних частин, як і бюджет, рослинництва.

Складання бюджету конкретного виробництва починається з визначення кінцевих видів продукції, обсягів виробництва та ціни реалізації. Все це вказується у розділі «Дохід» [8, с. 253].

Після визначення дохідної частини розраховується другий розділ бюджету, в якому зазначаються всі змінні витрати, які пов'язані з виробництвом. Змінні витрати – це ті, розмір яких залежить від масштабів виробництва продукції.

Після обчислення всіх змінних витрат, здійснюється розрахунок показника «Валовий прибуток», що визначається як сума виручки від реалізації за мінусом суми змінних витрат. Цей показник дає змогу оцінити, скільки залишається коштів для покриття постійних витрат після того, як відшкодовуються всі змінні витрати, а також визначає, вирощення яких культур є найприбутковішим.

Наступний етап – розрахунок усіх постійних витрат. Постійні витрати – не змінюються у разі збільшення або зменшення масштабів виробництва в короткостроковому періоді [10, с. 200].

Після розрахунку всіх витрат здійснюється обчислення показника «Очікуваний прибуток», який дорівнює різниці між виручкою від реалізації й загальною сумою витрат. Для господарств,

Таблиця 4

Підготовка до складання виробничих бюджетів у рослинництві та тваринництві

Рослинництво	Тваринництво
Визначення культур, які будуть вирощуватись	Визначення кількості поголів'я основного стада
Планування урожайності культур	Планування продуктивності тварин
	Визначення кількості: – вибрактованих тварин; – відгодованого молодняка для реалізації; – отриманих органічних добрив
	Визначення кінцевих видів продукції даного виробництва

де його керівник і є його власником, прибуток розглядають як віддачу на менеджмент, тобто частину доходу, яка залишається в розпорядженні власника господарства як винагорода за підприємливість, понесені ризики.

Підприємство, крім змінних та постійних витрат, може також нести альтернативні витрати, тобто такі витрати, які підприємство безпосередньо не несе, тому що покриває їх власними ресурсами. Водночас такі ресурси можуть бути використані й в інших цілях та принести господарству додатковий дохід. Виділяють альтернативну вартість землі, операційного капіталу, праці [12, с. 160].

Якщо величина альтернативних витрат буде більшою, ніж очікуваний прибуток у виробництві, то керівнику господарства потрібно переглянути своє рішення щодо шляхів використання ресурсів, для яких розраховувалися альтернативні витрати.

Якщо говорити про виробничі бюджети рослинництва, тваринництва – безперечно, вони корисні для керівника. Такі бюджети говорять про прибутковість чи збитковість підприємства, проаналізувати беззбитковий рівень виробництва. Водночас за допомогою таких бюджетів не можливо визначити рівень ресурсів, за яких був би отриманий максимальний прибуток.

У сільськогосподарських підприємствах застосовуються також часткові бюджети. Частковий бюджет використовують для розрахунку зміни прибутку у разі зміни виробничого плану підприємства. Кінцевим результатом розробки часткового бюджету є визначення приросту або зниження прибутку від запланованих змін виробничого плану.

Загальний бюджет є також частиною процесу планування на сільськогосподарських підприємствах.

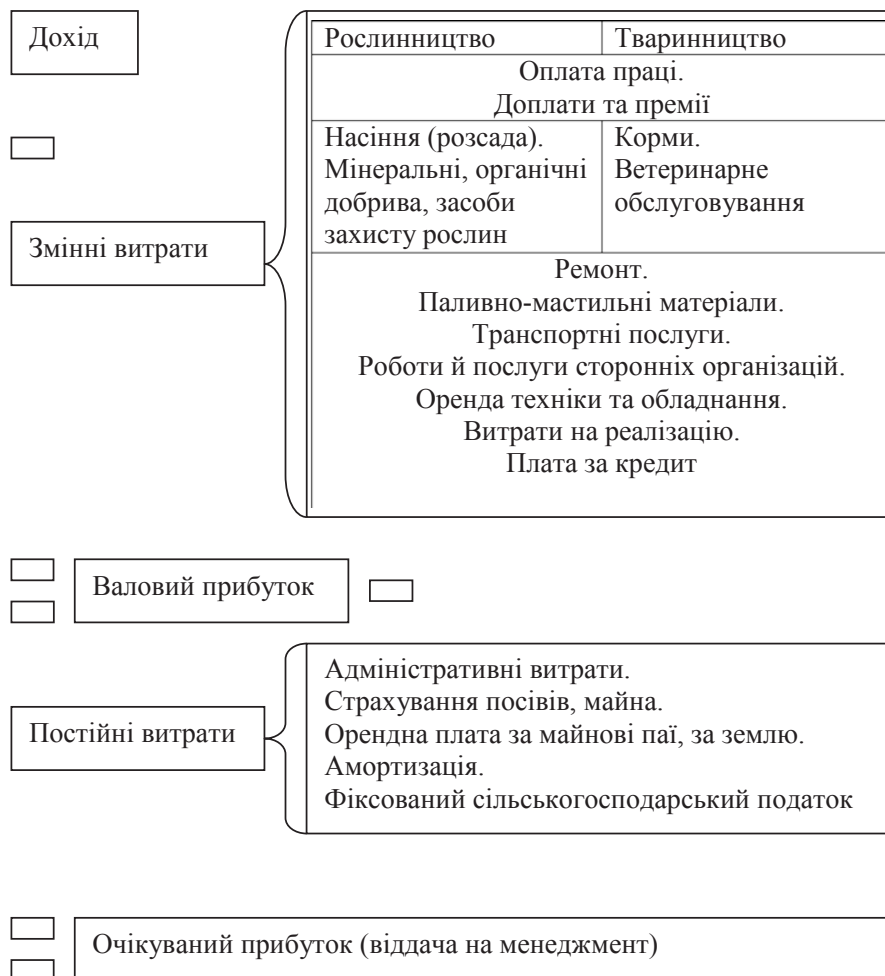

Рис. 3. Формування та аналіз виробничих бюджетів у рослинництві та тваринництві

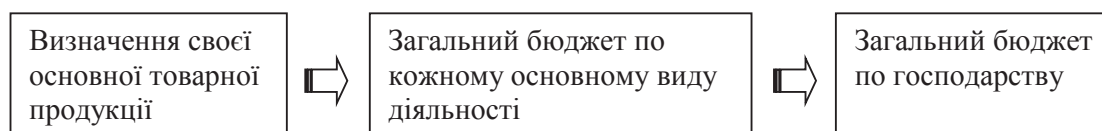

Рис. 4. Етапи складання загального бюджету господарства

Загальний бюджет – це прогноз усіх грошових та негрошових надходжень від діяльності підприємства, загальних витрат, які підприємство планує провести за певний період та можливий результат господарювання (прибуток або збиток).

Загальний бюджет складається у декілька етапів, розглянемо їх детальніше (див. рис. 4) [13, с. 451].

На першому етапі господарство для складання окремих бюджетів за видами діяльності визначає свою основну товарну продукцію, наприклад, пшеницю, ячмінь, соняшник, м'ясо великої рогатої худоби, молоко тощо.

Бюджет складається із трьох розділів. Перший розділ – загальні дані. У перший розділ включаються: назва виду діяльності, для рослинництва – запланована площа, врожайність і валовий збір, для тваринництва – загальне поголів'я, надої, жива маса для реалізації. У другому розділі розраховується виручка. У третьому розділі плануються змінні витрати, які згруповані за видами: витрати на оплату праці; на насіння; на засоби захисту рослин (тварин); на мінеральні добрива; на роботи та послуги; на утримання основних засобів й інші витрати [14, с. 163].

У бюджетах за окремими видами діяльності розраховуються лише змінні витрати, й бюджет закінчується розрахунком валового прибутку.

Такі бюджети мають велику практичну користь. Наприклад, складаються бюджети на різні культури, можна порівняти валовий прибуток кожної культури та прийняти рішення щодо доцільності й обсягів вирощення кожної із запланованих культур.

Загальний бюджет господарства також складається із трьох розділів. Перший розділ – визначення результатів від основної діяльності підприємства; другий – результати від інвестиційної діяльності господарства; третій – загальний результат господарської діяльності. Принцип складання першого та другого розділів бюджету аналогічний: прогнозується виручка, витрати й розраховується прибуток. Після розрахунку результатів діяльності необхідно провести аналіз загального бюджету.

Заключний етап процесу планування діяльності підприємства – складання бюджету руху готівки. Бюджет руху готівки – перелік усіх грошових надходжень та витрат підприємства за певний період часу. Такий бюджет зображає фінансову спроможність сільськогосподарського підприємства щодо виконання фінансових планів. Особлива важливість такого бюджету саме для сільськогосподарських підприємств, діяльність яких пов'язана із сезонністю виробництва, оскільки він допомагає вирішити проблему розриву між часом сплати боргів та одержанням готівкових надходжень. Тому потрібно шукати інноваційні моделі бюджетування.

Розглянемо схематично одну з моделей. Її ключовим елементом є запровадження бюджетування вартості (див. рис. 5) [15, с. 125].

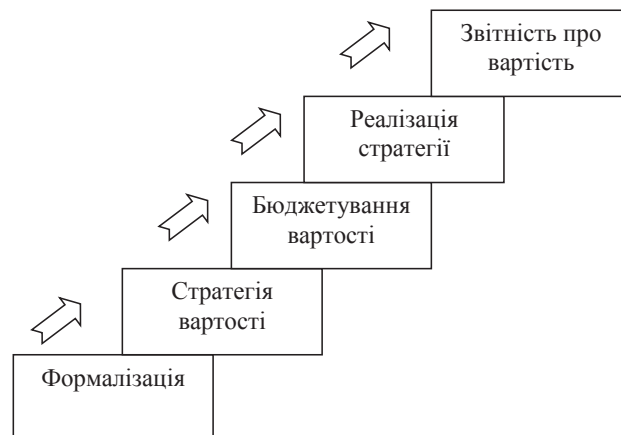

Рис. 5. Процес вартісно-спрямованого бюджетування сільськогосподарського підприємства

Першим етапом буде формалізація, або створення моделі вартості компанії. Цей етап передбачає виявлення ключових драйверів вартості і побудова на цій основі формальних та емпіричних моделей сільськогосподарського підприємства.

Другий етап – розробка стратегії максимізації вартості сільськогосподарського підприємства. На цьому етапі відбувається оцінювання можливостей зростання вартості підприємства за рахунок різних ключових драйверів вартості, їх поєднання, вибирається найбільш вдала стратегія.

Третій етап – власне бюджетування вартості: формування цільових показників збільшення вартості сільськогосподарського підприємства; розробка стратегії максимізації вартості сільськогосподарського підприємства.

Четвертий етап – реалізація обраної стратегії.

П'ятий етап – звітування щодо виконання генерального бюджету вартості та втілення стратегії у життя.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, ми розглянули стан сільськогосподарських підприємств у Вінницькій області. Було встановлено зростання кількості сільськогосподарських підприємств, а також обсягу виробленої сільськогосподарської продукції. Також ми звернули увагу не те, що у Вінницькій області переважають сільськогосподарські підприємства, а не господарства населення. Для аграрних підприємств основним інструментом управління є бюджетування. Були визначені основні види бюджетів, що складаються на сільськогосподарському підприємстві, узагальнені та систематизовані процеси бюджетування. Запропоновано інноваційний – вартісно-спрямований механізм бюджетування на сільськогосподарських підприємствах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тодосійчук В. Бюджетування як інноваційний підхід в управлінні аграрним підприємством / В. Тодосійчук, Ю. Алескерова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-10-2016/18-vipusk-10-kviten-2016-r/1938-todosijchuk-v-l-aleskerova-yu-v-byudzhetuvannya-yak-innovatsijnij-pidkhid-v-upravlinni-agrarnim-pidpriemstvom>.
2. Аптекарь С. Влияние бюджетирования на организационную структуру предприятия и его инвестиционную привлекательность / С. Аптекарь, А. Жамойда // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сборник научных трудов. – Донецк: ДонНУ, 2003. – С. 347–352.
3. Бугай В. Аспекти бюджетування в управлінні господарською діяльністю на підприємстві / В. Бугай, А. Бугай, Ю. Ренгевич // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2010. – № 4 (8). – С. 10–16.
4. Вініченко М. Визначення цільової функції бюджетування / М. Вініченко // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 119–124.
5. Вініченко М. Визначення цільової функції бюджетування / М. Вініченко // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 119–124.
6. Гаврилова О. Типичные ошибки процесса бюджетирования / О. Гаврилова // Консультант. – 2009. – № 3. – С. 30–32.
7. Гладких Д. Особливості планування доходів та витрат / Д. Гладких // Вісник НБУ. – 2004. – № 1. – С. 6–8.
8. Квасницька Р. Бюджетування як елемент фінансового планування підприємства / Р. Квасницька, Л. Малінчук // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал / Тернопільський ін-т агропромислового виробництва НААН (ТІ АПВ НААН). – 2011. – № 6 (25). – С. 252–254.
9. Коркуна Д. Бюджетування у системі фінансового планування підприємства / Д. Коркуна // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 330–334.
10. Куцик П. Бюджетування як основна складова оперативного планування та фінансового контролінгу вищих навчальних закладів / П. Куцик // Економічні науки: збірник наукових праць. Серія «Облік і фінанси». – Луцьк: ЛНТУ, 2010. – Вип. 7 (25). – Ч. 2. – С. 192–201.
11. Ілляшенко Т. Бюджетування як напрямок удосконалення системи управління діяльністю підприємств / Т. Ілляшенко, К. Ілляшенко, М. Скобенко // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2012. – № 3. – С. 36–44.
12. Жамойда А. Инструменты организации бюджетирования промышленных предприятий в Украине / А. Жамойда // Вісник Донецького університету. Серія В. «Економіка і право». – Донецьк: ДонНУ. – 2003. – № 1. – С. 159–170.
13. Непочатенко О. Фінанси підприємств: [підручник] / О. Непочатенко, Н. Мельничук. – К.: Центр навчальної літератури, 2013. – 504 с.
14. Міньковська М. Аспекти бюджетування: переваги та недоліки, успіхи та помилки / М. Міньковська // Економіка промисловості. – 2008. – № 4. – С. 161–167.
15. Роговий А. Фінансове планування як функція менеджменту підприємства / А. Роговий // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2009. – № 2 (3). – С. 120–127.
16. Головне управління статистики у Вінницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vn.ukrstat.gov.ua>.
17. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.